

[...] Genzō Sarashina mógł prezentować własne spojrzenie na świat i przyrodę w parafrazach legend i baśni, co sprawia, że mamy do czynienia nie z suchym streszczeniem tekstu folklorystycznego, lecz z żywymi utworami literackimi. [...] zbiór zawiera legendy nie jednej określonej części Hokkaido, lecz wszystkich najważniejszych regionów wyspy, z których każdy ma swoje osobliwości przyrodnicze, geograficzne i gospodarcze.

Eugeniusz Użynin

Ajnowie – tajemnicza kultura Dalekiego Wschodu¹

Ajnowie, Ajnu lub Ajnosi to rdzenni mieszkańcy m.in. japońskiej wyspy Hokkaido – wcześniej zamieszkiwali również obszar północny japońskiej wyspy Honsiu, a także tereny należące do Rosji wyspy Sachalin. Dostępne źródła historyczne dotyczące pochodzenia tej grupy etnicznej nie podają jednak dokładnie, skąd wywodzi się jej ludność. To niezwykle problematyczne zagadnienie, ponieważ Ajnowie nie wykształcili formy pisemnej swojego języka, dlatego nie ma tekstów, które mogłyby pomóc w ustaleniu ich pochodzenia. Niektórzy badacze sugerują, że Ajnowie mogą być związani z Mongołami, inni spekulują zaś o ich związkach z rasą kaukaską bądź pradawną rasą azjatycką lub nawet że stanowią całkowicie odizolowaną, endemiczną rasę².

Niestety, współcześnie Ajnowie o tzw. ajnoidalnym typie antropologicznym właściwie nie istnieją, a język ajnuski zagrożony jest wymarciem. Według danych statystycznych – przedstawionych na platformie Ethnologue, jednym z najbardziej wiarygodnych źródeł informacji o językach – obecnie żyje zaledwie 10 natywnych użytkowników biegle posługujących się językiem ajnuskim i są to przeważnie osoby mające ponad 80 lat³. Z bogatą i oryginalną niegdyś kulturą można dzisiaj obcować jedynie w muzeach czy skansenach.

W dawnych czasach rdzenni Ajnowie żyli w wioskach, które zwane były *kotanami*. Budowali je nad brzegami mórz, zdecydowanie rzadziej w głębi lądu. Decyzja o ulokowaniu domostwa w konkretnym miejscu zdeterminowana była dostępnością wody pitnej – Ajnowie wybierali tereny w pobliżu

1 Publikację opracowano na podstawie pracy magisterskiej Svatlany Rohach, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Jolanty Tambor i powstałej przy wsparciu Funduszu Wyszehradzkiego.

2 Za: B. Jelonek, *Problematyka prawna Ajnów w Japonii – badania Bronisława Piłsudskiego i sprawa Nibutani Dam*, „Acta Erasmiana” 2017, t. 15, s. 109–110.

3 Por. <https://www.ethnologue.com/language/ain> (dostęp: 12.02.2022).

jezior, strumieni lub rzek. Głównym zajęciem ludności było rybołówstwo, dlatego też zdarzało się, że *kotan* był położony nieopodal tarliska łosia. Osady nie były w pełni zabudowane, zamknięte – domy stawiano w różnych miejscach, niejednokrotnie oddalonych od siebie nawet o kilkaset metrów. Sąsiednie *kotany* często łączyły się w grupy, by wspólnie łowić czy odprawiać różnorakie ceremonie. Zazwyczaj miały również jednego wodza.

Ajnowie wierzyli, że świat dzieli się na świat ludzi (obejmujący istoty żywe oraz nieożywione) oraz świat duchów (bogowie i duchy przodków), co prowadziło ich do przekonania, że świat ludzi kontrolowany jest przez ten drugi. Kultuwując plemienne i rodzinne tradycje, wyznawali animizm, a najważniejszym kultem otaczali niedźwiedzia (po japońsku zwanego *iyomante*), darzyli go ogromnym szacunkiem i uważali za symbol siły. Wierzano niegdyś, że zabicie niedźwiedzia uwalnia jego ducha, który może wrócić do swojego świata – świata duchów. Współcześnie nie obchodzi się już ceremonii uśmiercania zwierzęcia, kult niedźwiedzia jest jednak nadal obecny w życiu Ajnów, co uwiidocznia się na przykład w ręcznie rzeźbionych figurkach.

Wiedzę o języku, literaturze i kulturze Ajnów zawdzięczamy m.in. polskim badaczom, spośród których na pierwszym miejscu należy wymienić Bronisława Piłsudskiego (1866–1918)⁴. To właśnie on za pomocą fonografu Edisona zarejestrował tradycyjne opowieści ajnuskie. Do dzisiaj teksty te są bezcennym źródłem pozwalającym na zrekonstruowanie oryginalnej mowy Ajnów. Istotny wkład w badania nad kulturą, bytem i językiem Ajnu wnieśli także Michaił Dobrotworski, Benedykt Dybowski, Izydor Kopernicki, Iwan Kozyriewski, Ignacy Radliński czy Wacław Sieroszewski. Wśród współczesnych ajnologów polskich wspomnieć trzeba przede wszystkim o Alfredzie F. Majewiczu, autorze takich prac, jak: *Dzieje i legendy Ajnów* (1983), *Ajnu: lud, jego język i tradycja ustna* (1984) oraz *Dzieje i wierzenia Ajnów* (1991), czy jego uczniu Tomaszu Wicherkiewicz, twórcy m.in. tekstu *Bronisław Piłsudski and the Ainu*

4 Więcej informacji na temat badań Bronisława Piłsudskiego w kolejnej części opracowania.